

УДК 316.42

Рудська М.І.

## СОЦІАЛЬНА АКТИВНІСТЬ МОЛОДІ: ОСНОВНІ НАПРЯМИ ТА ЧИННИКИ РОЗВИТКУ

**Рудська М.І. Соціальна активність молоді: основні напрями та чинники розвитку.** У статті розкрито ступінь включеності молоді у соціальну активність. Проаналізовано основні напрями соціальної активності молоді (у науковій та освітній сферах, допомога учасникам АТО та вимушеним переселенцям, у культурно-мистецькій, спортивній, екологічній сферах та ін.). Проаналізовано чинники, які сприяють розвитку соціальної активності молоді в Україні в сучасних соціально-економічних умовах (складність соціально-економічної та політичної ситуації в країні, прагнення до саморозвитку, підтримка соціальних інституцій та можливість отримання грантів для соціальних проєктів, активність громадських організацій, вплив ЗМІ та інтернет-ресурсів та ін.). Виділено чинники, які заважають розвитку соціальної активності молоді в Україні в сучасних соціально-економічних умовах (відсутність необхідних психологічних якостей, відсутність підтримки з боку держави, відсутність достатнього фінансування, наявність інших справ та обов'язків та ін.).

*Ключові слова:* молодь, соціальна активність молоді, основні напрями соціальної активності молоді, чинники розвитку соціальної активності молоді, психологічні якості соціально активної молоді.

**Рудская М.И. Социальная активность молодежи: основные направления и факторы развития.** В статье раскрыта степень включенности молодежи в социальную активность. Проанализированы основные направления социальной активности молодежи (в научной и образовательной сфере, помощь участникам АТО и вынужденным переселенцам, в культурно-художественной, спортивной, экологической сферах и др.). Проанализированы факторы, способствующие развитию социальной активности молодежи в Украине в современных социально-экономических условиях (сложность социально-экономической и политической ситуации в стране, стремление к саморазвитию, поддержка социальных институтов и возможность получения грантов для социальных проєктов, активность общественных организаций, влияние СМИ, интернет-ресурсов и др.). Выделены факторы, которые мешают развитию социальной активности молодежи в Украине в современных социально-экономических условиях (отсутствие необходимых психологических качеств, поддержки со стороны государства, финансирования, наличия других дел и обязанностей и др.).

*Ключевые слова:* молодежь, социальная активность молодежи, основные направления социальной активности молодежи, факторы развития социальной активности молодежи, психологические качества социально активной молодежи.

**Постановка проблеми.** Перспективи, що відкриваються сьогодні перед Україною, вимагають залучити молодь, здатну глибоко розуміти, прогнозувати та планувати соціальну реальність. Серед розвитку сфер діяльності, від яких великою мірою залежить майбутній розквіт держави і суспільства, особливе місце належить розвитку соціальної активності молоді. Вирішення даної проблеми потребує вивчення ступеня включеності молоді у соціальну активність, її основних напрямів та чинників розвитку.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Проблема соціальної активності особистості, зокрема молоді, знайшла певне відображення в роботах зарубіжних [1; 2; 4; 5; 7; 8; 9; 10; 11; 12; 13 та ін.] та українських [3; 6 та ін.] авторів. У даних роботах розкрито сутність соціальної активності молоді, її роль в соціалізації особистості, показано роль молодіжної політики держави, соціальних інституцій, зокрема, молодіжних формувань, в її розвитку та ін.

Разом з тим, слід зазначити, що досліджень, які розкривають психологічні особливості соціально активної молоді в сучасних умовах розвитку українського суспільства, яке характеризується вираженою соціальною напруженістю, потребує активного залучення молоді до вирішення соціальних проблем, ще недостатньо. Зокрема, потребують свого аналізу питання, які стосуються вивчення ступеня включеності молоді у соціальну активність, її основних напрямів та чинників розвитку.

Виходячи з актуальності та недостатньої розробки проблеми, нами визначено такі **завдання дослідження:**

1. Проаналізувати ступінь включеності молоді у соціальну активність та основні її напрями.
2. Дослідити чинники, які сприяють або заважають розвитку соціальної активності молоді.

**Виклад основного матеріалу і результатів дослідження.** Для проведення дослідження використовувалась розроблена автором анкета "Соціальна активність молоді" [12], яка включала відкриті питання, що давало можливість виявити думку опитаних щодо тих чи інших виявів соціальної активності. Відповіді на дані питання анкети оброблялись за допомогою контент-аналізу. Дослідження було проведено серед різних категорій молоді, які проявляли активність в різних соціальних напрямках (учасники подій на «Майдані», представники футбольного руху «Ультрас», волонтери-психологи, стипендіати програми фонду Віктора Пінчука «ЗАВТРА.UA» та ін.). Дослідження, у якому взяло участь 206 осіб, проводилось в м. Києві. Виконання вказаних завдань здійснювалось протягом **двох етапів.**

На першому етапі вивчався ступінь включеності молоді у соціальну активність та її основні напрями. Як показали результати дослідження, 75,3% опитаних зазначили, що вони є соціально активними (рис. 1). І лише 24,7% респондентів вказали, що вони не є соціально активними. Тобто, можна стверджувати, що переважна більшість опитаної молоді є соціально активною, що, безумовно, можна оцінити позитивно. Разом з тим, потребує подальшого детального вивчення рівень включеності у соціальну активність.

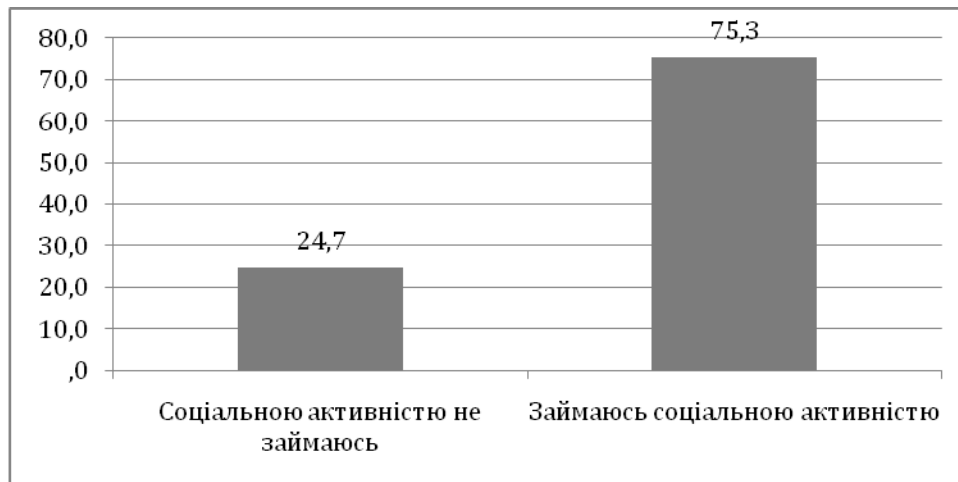


Рис. 1. Включеність молоді у соціальну активність (у % від загальної кількості опитаних)

Що стосується основних напрямів соціальної активності молоді, то тут отримано такі дані. Як видно із таблиці 1, на першому місці знаходиться напрям соціальної активності молоді у науковій та освітній сфері (участь в діяльності наукових та освітніх фондів, підготовка та реалізація наукових і освітніх проєктів та ін.). На участь у даному напрямі соціальної активності вказала найбільша кількість опитаних - понад третина респондентів (39,0%). Даний факт можна оцінити позитивно та пояснити, з одного боку, тим, що дослідження проводилось серед молоді, переважна більшість якої мала вищу освіту (63,6%) або незакінчену вищу освіту (28,6%). А з іншого боку, суттєвим є те, що сучасна молодь орієнтована на підвищення свого професійного рівня та залучення інших до такої активності, тим більше, що дослідження проводиться у столиці, де представлено багато освітніх організацій, фондів тощо.

Таблиця 1

**Основні напрями соціальної активності молоді (у % від загальної кількості опитаних)**

Напрями соціальної активності молоді	%
Соціальна активність у науковій та освітній сфері (участь у діяльності наукових та освітніх фондів, підготовка та реалізація наукових і освітніх проєктів та ін.)	39,0
Соціальна активність щодо допомоги учасникам АТО та вимушеним переселенцям (робота у волонтерських організаціях по наданню матеріально-фінансової та психологічної допомоги учасникам АТО та внутрішнім переселенцям та ін.)	28,6
Соціальна активність у культурно-мистецькій сфері (робота в культурно-мистецьких громадських об'єднаннях, рухах та ін.)	16,9
Соціальна активність у бізнес-сфері (розвиток молодіжного бізнесу, підприємництва та ін.)	16,9
Соціальна активність у спортивній сфері (участь у діяльності неформальних спортивних об'єднань, допомога в розвитку спорту та ін.)	15,6
Соціальна активність в екологічній сфері (робота в екологічних організаціях, фондах та ін.)	9,1
Інший напрям (допишіть)	1,3

Друге місце займає такий напрям соціальної активності молоді, як допомога учасникам АТО та вимушеним переселенцям (робота у волонтерських організаціях по наданню матеріально-фінансової та психологічної допомоги учасникам АТО та внутрішнім переселенцям та ін.). У соціальній активності цього напрямку бере участь більше, ніж четверта частина опитаних (28,6%). Цей факт можна пояснити, з одного боку, нинішньою ситуацією в Україні, яка потребує саме таких форм соціальної активності молоді, а, з іншого боку, достатньо вираженою патріотичною позицією молоді, що також можна оцінити позитивно.

Третє, четверте, п'яте і шосте місця посідають види соціальної активності молоді: «соціальна активність у культурно-мистецькій сфері» (робота в культурно-мистецьких громадських об'єднаннях, рухах та ін.) - 16,9%, «соціальна активність у бізнес-сфері (розвиток молодіжного бізнесу, підприємництва тощо)» - 16,9%, «соціальна активність у спортивній сфері (участь в діяльності неформальних спортивних об'єднань, допомога в розвитку спорту та ін.)» - 15,6%, «соціальна активність в екологічній сфері (робота в екологічних організаціях, фондах та ін.)» - 9,1%. І на вияви соціальної активності в інших сферах вказало 1,3%.

Як бачимо, включеність молоді у дані напрями соціальної активності є значно менш вираженою, приблизно в два-півтора рази менше, ніж попередні два види соціальної активності, що, на наш погляд, можна пояснити недостатньою значущістю даних форм активності для молоді, а також відсутністю достатніх умов для їх розвитку. Це означає, що дані напрями соціальної активності молоді, які, наприклад, стосуються розвитку підприємництва або здійснення різного роду екологічних акцій, потребують свого посилення, на зразок того, як вони розвиваються у західних країнах.

Таким чином, можна говорити про пріоритетність певних видів соціальної активності для молоді, що може бути обумовлено особливостями соціально-політичного та соціально-економічного розвитку суспільства, а також особливостями певних груп молоді (їх освітою, статусом в суспільстві тощо).

На другому етапі досліджувались чинники, які сприяють або заважають розвитку соціальної активності молоді в Україні в сучасних соціально-економічних умовах.

Що стосується чинників, які сприяють розвитку соціальної активності молоді в Україні в сучасних соціально-економічних умовах, то респонденти відповіли таким чином (рис. 2).

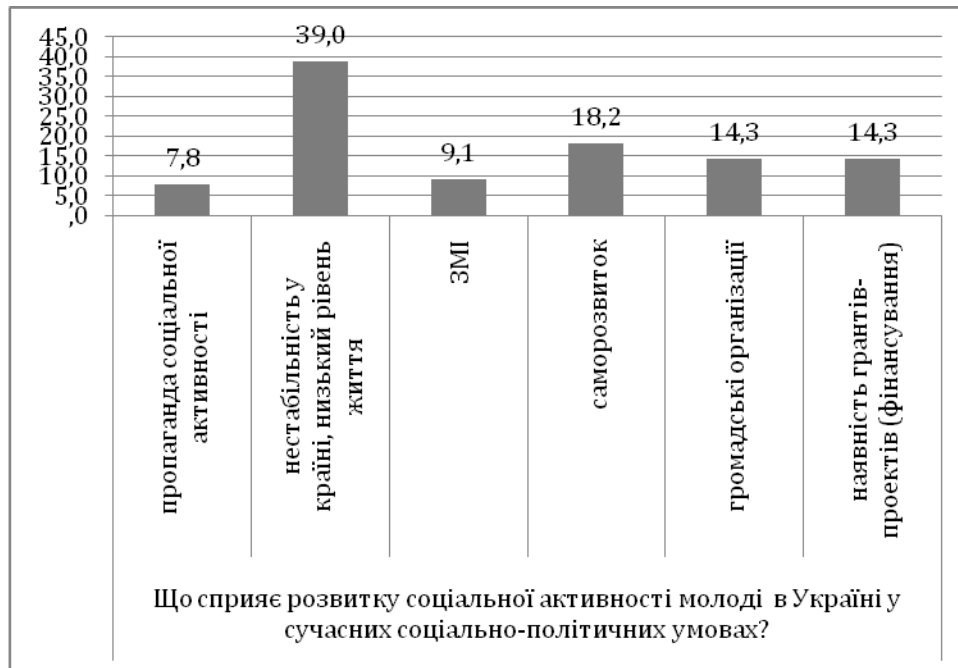


Рис. 2. Чинники, що сприяють розвитку соціальної активності молоді в сучасних соціально-політичних умовах (у % від загальної кількості опитаних)

Найбільше опитаних (39,0%) зазначили, що найбільш виражений вплив на соціальну активність молоді здійснює сьогоднішня дуже складна соціально-економічна та соціально-політична ситуація в країні («економічна нестабільність у країні», «низький рівень життя», «незадоволеність умовами життя», «соціальна несправедливість», «війна в країні», «політична нестабільність в країні», «гостра політична ситуація, яка досі не має свого розв'язання», «бажання допомогти тим, хто цього потребує», «підйом патріотизму», «об'єднання перед перешкодами», «орієнтація на європейські стандарти» тощо).

Значно менше опитаних вказали на інші чинники, які можна об'єднати в такі групи. Так, було зазначено, що причиною розвитку соціальної активності молоді є прагнення до саморозвитку («престиж такої діяльності серед молоді», «прагнення рухатися вперед», «прагнення ствердити себе» та ін.) – 18,2%.

Окрім того, було вказано на такі чинники, як підтримка молоді з боку соціальних інституцій та можливість отримання грантів для виконання соціальних проектів («наявність грантів, компаній, які вітають ініціативу молоді» та ін.) – 14,3%, активність молодіжних громадських організацій, що залучують до своїх лав молодь («можливість створення молодіжних організацій», «ініціативи молодіжних організацій, наявність певних «бонусів» за активність» та ін.) – 14,3%.

Також окрему групу складають такі чинники, як вплив ЗМІ, соціальних мереж, соціальної реклами, інтернету («відкритість ЗМІ», «відкритість інформаційного простору, багато можливостей для комунікації і спільних дій» та ін.) – 9,1%.

І зовсім незначна кількість опитаних вказали на такий чинник, як «пропаганда соціальної активності, зазвичай у навчальних закладах» (7,8%).

Отже, можна стверджувати, що основним чинником вияву соціальної активності молоді є нестабільність соціально-політичної та соціально-економічної ситуації в країні. Інші чинники, зокрема, підтримка держави, соціальних інституцій, навчальних закладів, діяльність ЗМІ та інтернет-ресурсів *потребують своєї активізації*.

Стосовно чинників, які заважають розвитку соціальної активності молоді в Україні в сучасних соціально-економічних умовах, то тут було отримано такі відповіді (рис. 3). Значна кількість опитаних (41,6%) вказали на відсутність у них психологічних якостей, необхідних для здійснення соціальної активності («відсутність бажання», «неорганізованість», «лінощі», «відсутність лабільності молоді», «неможливість пристосуватися до умов сьогодення і активно у них діяти», «небажання змінювати себе і оточення» та ін.).

Також велика кількість опитаних (37,7%) відповіла, що до таких чинників відноситься відсутність підтримки з боку держави («відсутність підтримки ініціативності з боку держави», «байдужість політиків» та ін.).

Окрім того, молоді люди вказали на відсутність фінансування («потрібно заробляти на життя, а це забирає час», «в умовах кризи потрібно виживати» та ін.) – 19,5%, а також на інші справи та обов'язки, що не дають змогу віддавати свій вільний час соціальній активності («потрібно вирішувати сімейні проблеми», «багато побутових справ» та ін.) – 19,5%.

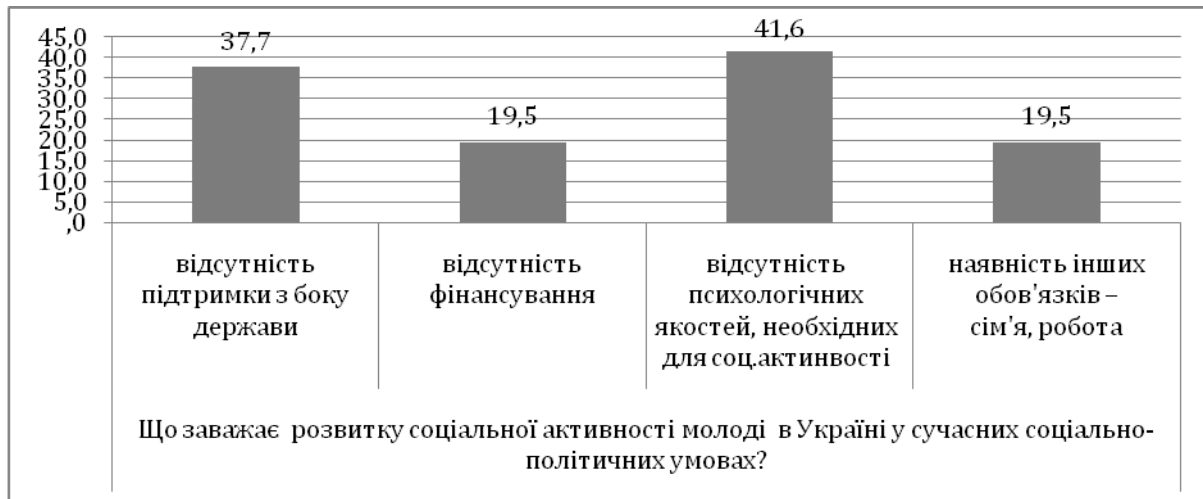


Рис. 3. Чинники, що заважають розвитку соціальної активності молоді в сучасних соціально-політичних умовах (у % від загальної кількості опитаних)

Отже, отримані дані свідчать про те, що поряд із створенням відповідних соціальних умов (розробкою спеціальної політики держави у даному напрямку, підвищенням рівня матеріального добробуту населення, створенням сприятливих побутових умов для молодих сімей тощо), важливу роль має відігравати *психологічна допомога молоді* у розвитку необхідних психологічних якостей, що допоможе підвищити рівень її соціальної активності.

**Висновки:**

1. Можна констатувати достатньо високий ступінь включеності молоді у соціальну активність.
2. Спостерігається пріоритетність певних видів соціальної активності для молоді, що, на наш погляд, обумовлено особливостями соціально-політичного та соціально-економічного розвитку суспільства та особливостями певних груп молоді (їх освітою, статусом у суспільстві тощо).
3. Встановлено, що провідне місце серед чинників, які сприяють сьогодні розвитку соціальної активності молоді, займає соціально-економічна та політична ситуація в країні, у той час, як інші чинники, зокрема, прагнення до самореалізації, відіграють значно меншу роль, що свідчить про необхідність їх активізації.
4. Виділено чинники, які заважають розвитку соціальної активності молоді (відсутність необхідних психологічних якостей, відсутність підтримки з боку держави, відсутність достатнього фінансування, наявність інших справ та обов'язків та ін.). Це свідчить про необхідність як створення відповідних

соціальних умов, так і про доцільність розвитку спеціально психологічних якостей у молоді, які забезпечувати б високий рівень їх соціальної активності.

**Перспективи подальших досліджень** полягають у вивченні психологічних якостей соціально активної молоді, впливу даних якостей на вибір молоддю тих чи інших напрямів соціальної активності та ін.

#### Список використаних джерел

1. Андреева Ю. В фокусе – молодежный активизм / Ю. Андреева. – Ульяновск: ИЦ Ульянов. гос. ун-та, 2007. – С. 76–80.
2. Бандура А. Теория социального научения / А. Бандура. – СПб.: Евразия, 2000. – 320 с.
3. Безпалько О.В. Развитие социальной активности личности у дитячому об'єднанні / О.В. Безпалько // Вісник психології і педагогіки: зб. наук. пр. – Вип. 8. – 2012. – С. 3–16.
4. Борисова Т.С. Активность и инициативность как основа формирования социальной ответственности учащейся молодежи / Т.С. Борисова // Вестник ТГПУ. – 2011. – Выпуск 1(103). – С. 131–136.
5. Кульпединова М. Вовлечение молодежи в общественную практику как приоритет государственной молодежной политики: сб. научных статей / М. Кульпединова, Г. Николаев. – М. : ФГУ «ГосНИИ семьи и воспитания», 2006. – 92 с.
6. Грабовська С.Л. Соціальна активність в процесі соціалізації особистості / С.Л. Грабовська, С.М. Чолій: зб. наук. пр. Інституту психології імені Г.С. Костюка АПН України; за ред. С. Д. Максименка. – Т. XII. – Ч. 1. – К., 2010. – С. 171–181.
7. Фромм Э. Авторитарная личность. Теории личности в западноевропейской и американской психологии / Э. Фромм. – Самара, 1996. – С. 263–294.
8. Зиневич О.А. Потребность студентов в создании новых молодежных объединений / О.А. Зиневич // Инновационное развитие и кадровый потенциал молодежной и социальной сферы: материалы Междун. науч.-практ. конф. (Санкт-Петербург, 21–23 ноября 2013 г.) / под ред. Г.В. Ковалевой. – СПб. : ФГБОУВПО «СПГУТД», 2013. – С. 116–117.
9. Ковалева А. Социология молодежи: Теоретические вопросы / А. Ковалева, В. Луков. – М. : Социум, 1999. – 351 с.
10. Лукьянова В.А. Методическое пособие по созданию и организации работы Студенческого Добровольческого Агентства в учебном заведении: опыт, которым можно воспользоваться / В.А. Лукьянова, С.Р. Михайлова. – СПб. : «Мульти Проджект Систем Сервис», 2011. – 76 с.
11. Райгородский Д.Я. Теории личности в западноевропейской и американской психологии / Д.Я. Райгородский. – Самара, 1996. – С. 467–477.
12. Рудська М.І. Комплекс методик для дослідження психологічних особливостей соціально активної молоді / М.І. Рудська // Актуальні проблеми психології: зб. наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України / [ред. кол. : С. Д. Максименко (гол. ред.) та ін.]. Т. I : Організаційна психологія. Соціальна психологія. Економічна психологія / за ред. С. Д. Максименка, Л. М. Карамушки. – К. : А.С.К., 2015. – Вип. 43. – С. 125-129.
13. Тетерский С.В. Социальные инициативы детей и молодежи: поддержка общества и государства: монография / С.В. Тетерский. – М. : РЕГЛАНТ, 2003. – 214 с.

#### Spysok vykorystanykh dzerel

1. Andreeva Yu. V fokuse – molodezhnyy aktyvnyzm / Yu. Andreeva. – Ul'yanovsk : YTsUl'yanov. hos. un-ta, 2007. – S. 76–80.
2. Bandura A. Teoryya sotsyal'noho naucheniya / A. Bandura. – SPb. : Evraziya, 2000. – 320 s.
3. Bezpal'ko O.V. Rozvytok sotsial'noyi aktyvnosti osobystosti u dytyachomu ob"yednanni / O.V. Bezpal'ko // Visnyk psykholohiy i i pedahohiky: zb. nauk. pr. – Vyp. 8. – 2012. – S. 3–16.
4. Borysova T.S. Aktyvnost' y unytsyatyvnost' kak osnova formirovaniya sotsyal'noy otvet-stvennosti uchashcheysya molodezhy / T.S. Borysova // Vestnyk TGPU. – 2011. – Выпуск 1(103). – S. 131–136.
5. Kul'pedynova M. Vovlechenye molodezhy v obshchestvennyu praktiku kak pryorytet hosudarstvennoy molodezhnoy polityky : sb. Nauchnykh statey / M. Kul'pedynova, H. Nykolaev. – M. : FHU «HosNYI sem'y u vospytanyya», 2006. – 92 s.
6. Hrabov'ska S.L. Sotsial'na aktyvnist' v protsesi sotsializatsiyi osobystosti / S.L. Hrabov'ska, S.M. Choliiy : zb. nauk. pr. Instytutu psykholohiyi imeni H.S. Kostyuka PN Ukrayiny; za red. S. D. Maksymenka. – T. KhII. – Chast. 1. – K., 2010. – S. 171–181.
7. Fromm Э. Avtorytarnaya lychnost'. Teoryy lychnosty v zapadnoevropeyskoy y amerykanskoй psykholohyy / Э. Fromm. – Samara, 1996. – S. 263–294.
8. Zynevych O.A. Potrebnost' studentov v sozdanyu novykh molodezhnykh ob'yedyneny / O.A. Zynevych // Ynnovatsyonnoe razvytye y kadrovyy potentsyal molodezhnoy y sotsyal'noy sfery: m-ly Mezhdun. nauch.-prakt. konf. (Sankt-Peterburh, 21–23 noyabrya 2013 h.) / pod red. H.V. Kovalevoy. – SPb. : FHBOUVPO «SPHUTD», 2013. – S. 116–117.
9. Kovaleva A. Sotsyolohyya molodezhy: Teoretycheskiye voprosy / A. Kovaleva, V. Lukov. – M. : Sotsyum, 1999. – 351 s.
10. Luk'yanova V.A. Metodycheskoe posobyе po sozdanyu y orhanyzatsyy raboty Studencheskoho Dobrovol'cheskoho Ahent-stva v uchebnom zavedenyy: opyt, kotorymmozhno vospol'zovat'sya / V.A. Luk'yanova, S.R. Mykhaylova. – SPb. : «Mul'ty Prodzhekt System Servys», 2011. – 76 s.
11. Rayhorodskyy D.Ya. Teoryy lychnosty v zapadnoevropeyskoy y amerykanskoй psykholohyy / D.Ya. Rayhorodskyy. – Samara, 1996. – S. 467–477.
12. Ruds'ka M.I. Kompleks metodyk dlya doslidzhennya psykholohichnykh osoblyvostey sotsial'no aktyvnoyi molodi / M.I. Ruds'ka // Aktual'ni problemy psykholohiyi: zb. naukovykh prats' Instytutu psykholohiyi imeni H. S. Kostyuka NAPN Ukrayiny / [red. kol. : S. D. Maksymenko (hol. red.) ta in.]. T. I : Orhanizatsiyina psykholohiya. Sotsial'na psykholohiya. Ekonomichna psykholohiya / za red. S. D. Maksymenka, L. M. Karamushky. – K. : A.S.K., 2015. – Vyp. 43. – S. 125-129.
13. Teterskiy S.V. Sotsyal'nye unytsyatyvy detey y molodezhy: podderzhka obshchestva y hosudarstva: monohrafiya / S.V. Teterskiy. – M. : REHLANT, 2003. – 214 s.

**Rudska, M.I. Youth's social activities: main trends and development factors.** The article reveals the degree of young people's involvement in social activities. The author analyzes the basic areas of young people's social activities which include science, education, culture, sports, help for ATO participants and refugees, etc. Certain social activities were shown to be of priority for young people, possibly, due to the character of social, political and economic situation in the country and the characteristics of the groups the young people belonged to (their educational and social statuses, etc.).

The factors that contribute to the development of youth's social activities in Ukraine in the current socio-economic conditions were found to include the complex socio-economic and political situation in the country, young people's self-realization need, their support by social institutions, available grants for social projects, active work of public organizations, the impact of the media and Internet, etc.). Among these factors the leading role was played by the social, economic and political situation in the country, while the young people's self-realization need played a much smaller role, which suggests that some work has to be done to strengthen it.

Among the factors that slow down the development of youth's social activities in Ukraine were the young peoples' lack of necessary psychological qualities, absence of government support, insufficient funding, overload with other responsibilities and duties, etc. The author makes a conclusion that in order to improve the situation both the appropriate social environment (special relevant state policy, high living standards in the country, good living conditions for young families, etc.), and special programs to develop young people's social activity relevant attributes are needed.

*Keywords:* youth, young people's social activities, main areas of youth's social activities, factors in youth's social activities, psychological qualities of socially active young people.

#### Відомості про автора

**Рудська Маргарита Ігорівна**, аспірантка факультету психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна.

**Rudska, Margaryta I.**, PhD student, dept. of psychology, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine.

E-mail: mrudska@gmail.com

УДК 159.9-057.19

*Рудюк О.В.*

### ДОСЛІДЖЕННЯ ЗМІСТОВИХ ХАРАКТЕРИСТИК ДЕТЕРМІНАЦІЇ ПРОФЕСІЙНИХ КРИЗ У БЕЗРОБІТНИХ

**Рудюк О.В. Дослідження змістових характеристик детермінації професійних криз у безробітних.** У статті представлено досвід емпіричної розробки концептуального потенціалу поняття «професійна криза», яке дозволяє змістовно охопити всю феноменологічну представленість кризового професіогенезу особистості, передусім зумовленого нормативною і ненормативною логікою прояву суперечливих відносин зайнятості.

Якісний аналіз індивідуальної ситуації професійного виключення молоді, а також обставин і подій, що призвели до професійної незатребуваності і визначили їх статус безробітних, дозволив визначити і емпірично дослідити детермінуючі фактори (об'єктивні, суб'єктивні) і типи професійних криз (нормативні, ненормативні) у безробітних.

*Ключові слова:* особистість, безробіття, безробітна молодь, професійна криза, переживання професійних криз, детермінуючі фактори професійних криз, типи професійних криз.

**Рудюк О.В. Исследование содержательных характеристик детерминации профессиональных кризисов у безработных.** В статье представлен опыт эмпирической разработки концептуального потенциала понятия «профессиональный кризис», которое позволяет содержательно охватить всю феноменологическую представленность кризисного професіогенеза личности, прежде всего обусловленного нормативной и ненормативной логикой проявления противоречивых отношений занятости.

Качественный анализ индивидуальной ситуации профессионального исключения молодежи, а также обстоятельств и событий, которые привели к профессиональной невостребованности и определили их статус безработных, позволил определить и эмпирически исследовать детерминирующие факторы (объективные, субъективные) и типы профессиональных кризисов (нормативные, ненормативные) у безработных.

*Ключевые слова:* личность, безработица, безработная молодежь, профессиональный кризис, переживание профессиональных кризисов, детерминирующие факторы профессиональных кризисов, типы профессиональных кризисов.

**Постановка проблеми.** У психології здійснення професійної перспективи визначається як один із найважливіших елементів в реалізації життєвого шляху особистості. У цьому зв'язку неможливість самореалізації, самоздійснення в професії розглядається як кризова ситуація. Факторами, що ініціюють розвиток кризової ситуації, можуть стати професійна незатребуваність, професійне виключення, неможливість розвитку в даній трудовій сфері, незадоволеність професією, вимушене безробіття тощо. За певних обставин вони можуть стати для суб'єкта професійного виключення джерелом кумуляції негативних соціальних і психологічних ефектів.